

7. Ставицька Л. Арго, жаргон, сленг: соціальна диференціація української мови / Л. Ставицька. – К., 2005. – 464 с.; 8. *Ставицька Л.О.* Український жаргон [словник: містить близько 4070 слів і понад 700 стійких словосполучень] / Л.О.Ставицька. – К., 2005. – 496 с.; 9. *Фурса О.С.* Український молодіжний сленг як динамічний феномен: стан та перспективи досліджень, мовні контакти, галузі сленгу / О.С.Фурса, Ю.Л. Мосенкіс. – К., 2008. – 52 с.; 10. *Шовгун Н.О.* Формування українського сленгу в мовленнєвій діяльності малих соціальних груп: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / Н.О. Шовгун; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2000. – 16 с.; 11. *Щур І.І.* Українськомовний комп'ютерний сленг: формування і функціонування: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / І.І. Щур; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2006. – 23 с.; 12. *Słownik Polskiego Słangu.* – Режим доступу: <http://www.univ.gda.pl/slang>

Даниленко Л.І. (Київ, Україна)

Формування терміносистеми чеської пареміології у XV-XIX ст. (з деякими східнослов'янськими паралелями)

У статті досліджено формування термінологічної системи чеської пареміології, на якій позначилися джерела XV-XIX ст. Подано лексичний синонімічний ряд, який поширився в чеській мові завдяки латино-грецьким мовним впливам і первісно позначав поняття, з яких розвинулися нові номінації – “прислів'я і приказки”. Описано перші спроби чеських філологів термінологічно розмежувати усталені словесні комплекси.

Ключові слова: чеська мова, термінологічна система, пареміологія.

Статья посвящена исследованию формирования терминологической системы чешской паремии, на которую повлияли источники XV-XIX вв. Представлен лексический синонимический ряд, который получил в чешском языке распространение благодаря латинско-греческим языковым влияниям и изначально обозначал понятия, из которых развились новые номинации – “поговорки и пословицы”. Описаны первые попытки чешских филологов терминологически разграничить устойчивые словесные комплексы.

Ключевые слова: чешский язык, терминологическая система, паремииология.

Articles dwells on the development of the system of terms of Czech paremiology, that resides on the sources of XV-XIX cent. Lexical synonymous range is laid down, that spread in Czech language due to Latin-Greece lingual influences and used to specify the terms, which developed into new nominations - "proverbs and sayings". The first tries of Czech philologists to differentiate the already shaped word complexes are described.

Key words: Czech language, system of terms, paremiology.

Назва “příslovní” для одиниць усної народної словесності була запозичена чеською мовою з латинської мови *proverbium*, *adagio* та грецької *παροιμία*. Це підтверджують титули збірок XV-XVI ст. Сміла Флашки “*Incipiunt proverbialia Flassconis...*”, Якуба Срния з Варважова “*Dicteria seu proverbialia bohemia...*” та М.Червенки і Я.Благослава “*Adagia seu paraemiae ac sententiae*

selectissimae, vere lumina orationis”. На початку XV ст. у творах Тамаша Штітного слово “*příslóví*” виступало синонімом латинського “*proverbium*”, пор.: “*neb sě jim příchodí to pravě pryzsłowye illud veri proverbii*” [30, 300]. У цьому сенсі висловлювався також Й.Добровський: “У нас, чехів, згідно з латинською назвою *proverbium* маємо *příslóví*” [18, 29].

Латинське “*proverbium*” в старочеській мові мало, крім іншого, значення “*pověst*” – перекази, сказання (напр., “*pověsti Šalomúnovy*”) [20, XXI], пор. також назву художнього твору Алоїса Ірасека “*Staré pověsti české*”. Вплив латинізмів на чеську лінгвокультуру виявився значно потужнішим, ніж грецизмів. Від лат. “*proverbium*” походить в чеській мові театральний термін “*proverb*” – “коротка одноактна комедія, що розвивала зміст або ідею якогось прислів’я” [29, 969]. А от грецький термін *паремія* в чеській мові майже не поширився. Найбільші словники XIX ст. Й.Юнгманна і Ф.Котта гасло *пареміе* не фіксували, так само його немає у “Словнику сучасної літературної чеської мови”. Своєю появою в старочеській мові слово *паремія*, очевидно, завдячує Яну Благославу. Це можна пояснити тим, що під його керівництвом вперше була перекладена Біблія не з мови-посередника – латинської Вульгати, а з оригінальних “біблійних” мов – староеврейської, арамейської та старогрецької. Крім М.Червенки і Я.Благослава, термін *паремія* використовував Я.А.Коменський: “*paroemiae neb adagia, t.j. příslóví*” [24, 30], а ад’єктивні деривати у формі “*paroemiologický, paroemigrafický*” – В.Флайшганс [20, V]. У новітній час, вивчаючи сучасний чеський паремійний мінімум, Д.Бітнерова й Ф.Шиндлер послуговувалися термінами “*paremiologický, paremiografický*” [15, 278], які вочевидь є кальками з російської мови.

Таким чином, аналіз джерел дозволяє твердити, що найстаршими чеськими термінами для позначення прислів’їв і приказок були слова *pověst, přípovídka/ přívovídka, gnóma, příslóví*, напр., *pověsti Šalomúnovy, “Důvtipné přípovídky, jimž vůbec příslóví říkáme”* [18, 29]. Слово *příslóví* фіксується в літературі з другої половини XIV ст.: у словнику Й.Юнгманна – з посиланням на 1359 р. [23, 617]. За термінологією Я.А.Коменського, слова *adagia, příslóví, přípovídky, sententiae, gnomae* – це синоніми [24, 30]. Про літературний жанр гномів слід сказати окремо. Чеське *gnóma* (від грец. γνῶμη – думка, влучний вислів) – стислий образний віршовий або у формі ритмічної прози вислів-повчання. Поширені у творах давньогрецьких авторів Еврипіда, Менандра, “Семи мудреців” та ін., вони так само були джерелом і для чеської пареміології. Прикладом однієї з перших збірок чеських віршових гном слугує “Кніжка Rymovní” (XVI ст.) невідомого автора.

Повертаючись до чеського слова *příslóví*, маємо констатувати, що в чеській мові воно було полісемантичним і термінологічного статусу набуло не одразу. Етимологічні словники чеської (як і української) мови, крім Й.Голуба й Ф.Копечного, не містять окремої статті на слово *příslóví*. Версія щодо його походження може бути подана наступним чином: *pří-slov-í (ú-slov-í)* [21, 338], де префікс *pří-* означав у старолатинській мові *pri* “перед” [27, 513], лит. *prie-*

та гр. *παρά* [26, 400], псл. *pri* < *prei споріднене з лит. *priė* “при, біля, до”, прус. *prei* “до; при, біля”, гр. *παρά* “при”, лат. *prae* “попереду” [6, 568], далі псл. **slovo* є спорідненим з гр. *klé(u)os* “слово, голос, мовлення, слава” [27, 583], лтс. *slava, slave* “чутка, поголос; репутація; похвала; слава” [7, 306]. Таким чином, вихідною семантичною ознакою чеського *přísloví* можна вважати “те, що говорить до слова, додається до нього”.

Щодо смислового розвитку чеського *přísloví* у плані позначуваного ним поняття, варто згадати про слово *příslovce* “прислівник”. Ще в XIX ст. словники фіксували обидва ці слова як синоніми [23, 617; 25, 1086-1087]. Те саме відзначаємо в українській мові [13, 438]. Дослідники вважають, що чеське *příslovce* є калькою латинського *adverbium* від *ad-* “к, рї” та *verbium* “словесо” [22, 70; 27, 514], тобто цей термін кваліфікується як суто придієслівний поширювач, пор. *заст. прислòво* [6, 577]. Однак, якщо взяти до уваги синонімію власне латинського *verbum* “слово, вислів, вираз, зворот, фраза, приказка; грам. дієслово” [5, 1066], то можна припустити, що вихідним значенням лексеми *příslovce* було “те, що сказано при слові, що його супроводжує”, іншими словами, *присловесний поширювач*, яким могло бути сполучення кількох слів. Таким чином, обидва слова *přísloví* та *příslovce* належать до спільного генетичного кореня – певний час вони вживалися паралельно. Крім того, у спільному лексичному гнізді виявилися лексеми *slovo, slouti, osloviti, příslovce, přísloví, úsloví, sousloví* [26, 456], *přísloví, úsloví* [22, 442].

У старочеській мові *příslovie* мало негативну конотацію й означало “*promluva, špatná pověst*” [21, 301] – “наклеп, обмова, погана репутація”. Саме в такому значенні це слово вживалося в перекладах Біблії на старочеську мову, причому лише в Старому Законі, пор. в Біблії Кралицькій: *A budeš k užasnutí a přísloví i v rozprávku všechněm národům, mezi kteréž zavede tě Hospodin* (SZ, DT 28, 37) – *Він поставив мене за прислів'я в народів, і став я таким, на якого плюють; Jistě vystavil mne za přísloví lidem, a za divadlo všechněm* (SZ, Jb 17, 6); *Copak o něm ti všichni nesloží posměšná přísloví a popěvky?* (SZ, Ab 2,6) – *Чи ж усі вони не складуть приповістки на нього та загадки насмішливої йому не прокажуть*. Тільки в одному контексті слово “*přísloví*” в Старому Законі фіксується в сучасному значенні: *Přísloví Šalomouna syna Davidova, krále Izraelského* (SZ, Přisl. Šal. 1,1).

За матеріалами авторитетного чесько-німецького словника Й.Юнгманна, слово *přísloví* поряд зі значенням “*přívodidka, pořekadlo*” (нім. Sprichwort, proverbium, adagium) витлумачується як *promluva, zlé slovo u lidí, zlá pověst* “наклеп, плітка, обмова, зле слово від людей, погана репутація”, пор.: “*Kohož jednou pevně zlé přísloví se od lidí obecných chopí, mnohé vody potřebuje a práci měti musí, nežli je s sebe smyje a speře*” [23, 617]. Це саме значення знаходимо в чесько-німецькому словнику Франтішка Котта: *promluva, zlá pověst* “наклеп, плітка, обмова, погана репутація”, пор.: *Budeš ztracený u přísloví i v pověsti* [25, 1086]. Крім того, словники Й.Юнгманна і Фр.Котта свідчать, що таку ж негативну конотацію містило й слово “*pořekadlo*”: *zlá pověst, přívodidka,*

povidačka, pomluva, např. Svým zlým chováním nadělala si dost pořekadel [23, 311]. Проте, на відміну від Й.Юнгманна, Фр.Котт подає не лише негативне значення слова “pořekadlo”, пор.: *Lidským pořekadlem učiněn; Jest jiným pro pořekadlo*, але і його позитивне значення – “*ve smyslu novějším*” – “це звичайний поширений вислів характерного змісту, який відрізняється від прислів'я тим, що не завжди є повним реченням і не містить повчання, напр.: *Měsíc svítí jako rybí oko; Tma, že by ji krájetí mohl; Každý pes z jiné vsi*” [25, 766].

Відзначимо, що таку саму неоднозначну семантику мало російське слово *пословица* в давньоруській мові. Так, у “Материалах для Словаря древнерусского языка по письменным памятникам” І.І.Срезневського подані наступні значення слова “прислів'я” в XI-XVI ст.: “словесний договір”, “угода”, “прислів'я, приказка”, причому замість слова “прислів'я” міг виступати його синонім “притча”. Аналіз давньоруських пам'яток XI-XVI ст., проведений В.В.Колесовим, показує, що для літописця Нестора у кінці XI ст. *притча* – це частина великого оповідання, заключний вирок, присуд, а для Даниїла Заточника через сто років – це вже саме прислів'я (рос. *пословица*), тобто якийсь цілісний вислів, складений *по словам*. Лише у списках літопису з XV ст. термін *прислів'я* заміняє колишнє слово *притча*. Матеріали “Словника російської мови XI-XVII ст.” засвідчують функціонування російського “*пословица*” в термінологічному значенні в XVI ст.: “Людская пословица ведетца изстари...; Яко глаголють пословицу: Аще бы и львовъ стадо было, безъ добраго пастыря не споро” [12, 185]. Відтак потребує уточнення твердження О.Ніколаєвої, що “саме в цей час (в першій половині XVIII ст.) слово “*пословица*” стає терміном” [10, 233].

З початку XVI ст. російські словники почали фіксувати слово *присловие* у значенні “короткий вислів”. З другої половини XVII ст. воно вже функціонує паралельно зі словом *пословица* для позначення висловів типу кліше – прислів'їв і приказок в їх сучасному термінологічному значенні: “*Общепародное есть присловие: правда очи колет*” (Симеон Полоцкий, “Вечеря душевная, 1676, изд. 1683”); “*Но не всем с неба звезды хватать, как говорит присловие наше*” (В.К.Тредиаковский, 1748); “*Охота, которая праведно по присловию, пуце неволи*” (В.К.Тредиаковский, 1748); “*А я чем богат, тем вам буду и рад, по присловию*” (В.К.Тредиаковский, 1748) [10, 233].

Слово *присловие*, на думку О.Ніколаєвої, потрапило в російську мову через польську з чеської мови – *přísloví*, точніше від старочеської форми *prislovie*. Дійсно, в російській мові XVII-XVIII ст. полонізми були досить поширені. Так, В.В.Виноградов писав, що у другій половині XVII ст. різко виявилися тенденції рішучого вторгнення польських слів і зворотів в різні стилі російської літературної мови, з'явилася велика кількість перекладів з польської мови, насичених полонізмами. До середини XVIII ст. польська культура продовжувала виконувати роль посередника, через якого в Росію “йшов багаж європейських понять” [3, 39-56]. Гіпотеза О.Ніколаєвої про чеські корені російського слова *присловье* є абсолютно справедливою, а

розвинути її можна наступним аргументом. У тлумачному словнику В.І.Даля значення російського слова *присловье* в окремих, зокрема псковських, діалектах означало “худая молва о ком, недобрая слава, бранная кличка” [4, 442]. Це саме значення, первинне значення “наклеп, плітка, обмова, погана репутація”, як зазначалося вище, мало чеське слово *přísloví* в старочеській мові. Таким чином, російське *присловье* є калькою чеського *přísloví*.

Разом з тим запозичення польською мовою слова *przysłowie* та його похідних *przysłowny*, *przysłownie* з чеської мови як наслідок перекладів біблійних текстів засвідчує В.Флайшганс [20, XXIII]. Так само польською мовою було запозичене з чеської мови слово *przypowieść* “приповідь”, яке потім поширилося в українській і російській мовах. Згадаємо, що образні вислови прислівного типу в українській мові спочатку називалися “приповісті, приповідки”, напр.: біблійна “Книга Приповістей Соломонових”, “Приповісті посполиті” Климентія Зіновієва (кінець XVII ст.), “Галицькі приповідки і загадки” Григорія Ількевича (1841), приповідки Якова Головацького “Вінок русинам на обжинки” (1847), “Галицько-руські народні приповідки” І.Я.Франка (початок XX ст.) тощо. Пор. також в російській мові: “Каков построй, таков устрой. Приповесть от старинных” (Притча о дщерях, XVII в.); “Откуда сия приповесть: долга тому покута, кто когда бабу окута” (“Фацеції”, переклад з польської мови XVII ст.) [10, 235].

У середині XIX ст. російське слово *присловье* втрачає свій статус рівноцінного синоніма слова *пословица* і переходить на периферію поняття, що позначає усталені словесні комплекси. У передмові до збірки В.І.Даля “Пословицы русского народа”, відомому “Напутному” поняття *присловье* тлумачиться як таке, що дуже близьке до прізвиська, але стосується не особи, а цілої місцевості, жителів якої дражнять, лають, або хвалять “приложенным к ним присловием”. Іноді воно складається з одного лише слова: “Рязанцы, синебрюхие”; “Ярославцы, белотельцы”, “Вятичи, слепороды”. В.І.Даль розумів, що матеріал, який він зібрав для своєї збірки, дуже різноманітний, різноякісний – це вислови, еквівалентні слову, вислови, які формулюють завершену думку, афоризми, примовки, прикмети, загадки тощо, а тому він дав своїй книзі підзаголовок “Сборник пословиц, поговорок, речений, присловий, чистоговорок, прибауток, загадок, поверий и пр.”. Так само вчинив і М.Номис, назвавши свою збірку “Українські приказки, прислів'я і таке інше” (1864).

Коли ми говоримо про лексичне наповнення поняття “прислів'я” в чеській мові у зіставленні зі східнослов'янськими мовами, на окрему увагу заслуговує ідіома *притча во язицех*. Переклад цього вислову на чеську мову викликає труднощі хоча б тому, що східнослов'янська форма *во язицех* зберігає архаїчні елементи церковнослов'янського походження: це форма місцевого відмінка множини іменника *язык*, що мав значення “народ, плем'я”, відповідно *во язицех* – “в народі”. Аналогічне значення мало слово *jazyk* “národ, národnost” в старочеській мові [19, 134]. Притча – це вислів, коротке повчальне оповідання [6, 581], оповідний літературний твір алегорично-повчального характеру,

змістом близький до байки; алегоричний вислів. Узагальнюючи такі дані, автори третього видання історико-етимологічного словника російської фразеології, хоча правильно витлумачують цей вислів, несподівано підсумовують: “Отже, *притча во язицех* – це історія, відома всім народам” [1, 573]. Такий коментар, можливо, доповнено з праці В.І.Зіміна і О.С.Спіріна [11, 355], тому що у першому виданні пропонувався інший варіант: “Отже, *притча во язицех* – це притча, відома всім народам” [2, 473]. Видається, однак, що первинне значення цього вислову було дещо іншим. Слово *притча* як компонент ідіоми *притча во язицех* зберігає значення, яке воно мало в старослов'янській мові: притѣча – “výtka, упрек” [28, 318], тобто “докір, дорікання, зауваження”. Тим самим значення слова *притча* збігається з первинним значенням чеського *příslví* – “*promluva, zlé slovo u lidí*”, а вислів *притча во язицех* в старослов'янській мові міг означати “обмова в народі, злослів'я, нарікання від людей”, що, власне кажучи, відповідає його сучасному значенню: “предмет загальних розмов, постійних пересудів і т. ін.” [14, 700], “об'єкт глузування, те, про що всі говорять” [8, 80]. Підтримкою такої версії є коментар М.І.Михельсона: “**Притча во язицехъ**. Быть, сделаться притчею – предметом общих разговоров, войти в поговорку” [9, 127], пор. лат. *in proverbium venire* “ввійти в прислів'я” [5, 829]. Для порівняння наводимо цитату (а такі приклади непоодинокі) з Книги Псалмів Святого Писання чеською, українською та російською мовами:

Ydal jsi nás k utrhaní sousedům našim, ku posměchu a ku potupě těm, kteříž jsou vůkol nás. Uvedl jsi nás v **příslví** mezi národy, a mezi lidmi, aby nad námi hlavou zmítáno bylo (SZ, Žalm 44, 14-15).

Ти нас нашим сусідам віддав на зневагу, на наругу та посміх для наших околиці, Ти нас учинив **за прислів'я** поганам, і головою хитають народи на нас (Книга Псалмів 44, 14-15).

<Ты> отдал нас на поношение соседям нашим, на посмеяние и поругание живущим вокруг нас; Ты сделал нас **притчею** между народами, покиванием головы между иноплеменниками (Псалтырь 43, 14-15).

Загальна термінологічна тенденція в чеській пареміографічній практиці аж до середини ХХ ст. визначалася розмитістю меж між усіма образними мовними засобами вторинної номінації. Так, у рамках чеського термінологічного поля вживався узагальнений термін “*mudrosloví*”. Назви збірок Я.А.Коменського “*Moudrost starých Čechů...*” (XVII ст.) і Фр.Л.Челаковського “*Mudrosloví národu slovanského...*” (XIX ст.) якраз підтверджують цю тезу.

Потреба в розрізненні понять для позначення образних мовних засобів, неоднакових за своїм походженням, функціями і формальними характеристиками, вимагала різних номінацій. Фр.Л.Челаковський був першим чеським філологом, хто розподілив зібраний матеріал на дві частини – прислів'я і приказки: “*Mudrosloví národu slovanského ve příslovích. Připojena jest sbírka prstonárodních českých pořekadel*”. Це було зроблено, вірогідно, під впливом методики опрацювання паремій В.І.Далем. По-перше, відомо, що

російський матеріал Фр.Л.Челаковський черпав зі збірки В.І.Даля, а по-друге, на це опосередковано вказує сам автор у теоретичній розвідці, присвяченій слов'янським прислів'ям: "Росіяни кажуть: Без притчи век не проживешь, <...> у цьому лаконічному прислів'ї про прислів'я, як у ядрі зернятка, полягає суть і мета справи, щодо якої ми коротко збираємося висловитися" [17, 292].

До приказок Фр.Л.Челаковський відніс усе те, що вочевидь не відповідало, на його думку, поняттю "прислів'я". А тому в групу приказок потрапило багато усталених висловів різного типу, напр.:

1) порівняння: *Hluchý jako pařez; Hladový jako vlk; Nepohnutý co skála; Vyhýbá práci, co čert kříží; Zbledl co stěna; Děvče krev a mléko; Děvče jako višně* та ін.

2) образні дієслівні вислови: *Voditi koho za nos, Slibem krmí, Ukázal pazour, Má za ušima, Chyba lávky; Jsme v pěkné bryndě; Zajíce v pytli koupiti* та ін.

3) образні іменні вислови: *Pitomá ovce, Labutí zpěv, Je kost a kůže, Zimní slavík (vlk), Větre podšitý, Tu je uzel, Opilý na mol* та ін.

4) примовки: *Půjdeme spolu, povezeme smolu; Máme sádlo, ale ne pro kočky; Nemáte ježkovou palici. (Říká se, přichází-li příliš často ke komu); Starého čerta ti dám; Skládej, skládej, nekoupíme; Povíme jim, až tudy půjdou; Nech těch žertův, u všech čertův; Aby ti ruku pozlatil! (po špatné vyvedené práci); Pro mne, jak krejčí říká (a krejčí též říkává: Pro mne, vezměte třeba čtyři lokte na kalhoty); Totě jadyrko!; Kams oči poděl?; Ať si to takové, anebo makové; Poslali výra pro kus sýra, on přinesl tvaroh (Tak bývá, když hloupému nějaké poselství se svěruje)* та ін.

5) пустомовки: *Psala Ančička, čte po ní kočička; A tak dále – co svině vyryly (Hodí se dobře na ony spisovatele, kteří u vyčítání nic dále nevědouce, ve vševědoucím atd. si libují); Dost – když bijí (Když někomu se něco dává, a on zdrhavě říká: dost!)* та ін.

6) повір'я: *Svrbí mě levé oko (něco rád uvidím. Opač, když právě svrbí); Straka přiletěla. (Dostaneme hosti)* та ін.

7) загадки: *Místem jako vlas, místem jako klas, místem jako psí ocas (o špatném pradle); Ulice bez vyjítí (pytel); Mlynář se perou (padá sníh)* та ін.

8) метафори: *Babář. Kuroplach. Strašpytel; Jednosvitný – všehosvitný lhář; Nenechavec; Vydřigroš; Darmopych* та ін.

9) і нарешті ті вислови, які сьогодні прийнято називати приказками: *Já o voze, a on o koze; Vzáti nohy na ramena; Ještě mu mléko po bradě teče; Chodí jako zmoklá slepice; Hledí jako tele na nová vrata; Drží slovo jako pes půst; Hledá věřejšího dne; Tichý, ale lichý; V ústech med, a v srdci jed; Sluší mu to, jako sviní sedlo (chomout, kopí, pentlík, čepec); Žiji spolu jako pes a kočka; Jest tam pečený vařený; Lže, jak by tiskl; Ani teplý, ani studený* тощо.

Підсумовуючи сказане, можемо стверджувати, що і на сьогодні дискусії навколо природи паремій та проблеми визначення їхнього статусу в системі мови в богемістиці не завершені, судячи зі слів одного з провідних чеських фразеологів Фр.Чермака, вони залишаються актуальними, бо ще й досі саме в лінгвістиці достатньої уваги їм не приділялося.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Бирих А.К., Мокиенко В.М., Степанова Л.И.* Русская фразеология. Историко-этимологический словарь. – М.: Астрель: АСТ, 2005. – 926 с.;
2. *Бирих А.К., Мокиенко В.М., Степанова Л.И.* Словарь русской фразеологии. Историко-этимологический справочник. – СПб.: Фолио-Пресс, 1998. – 704 с.;
3. *Виноградов В.В.* Очерки по истории русского литературного языка XVII-XIX веков. – М.: Высшая школа, 1982. – 529 с.;
4. *Даль В.И.* Толковый словарь живого великорусского языка. – М.: ООО “Издательство Астрель”, 2003. – Т. 3. – 921 с.;
5. *Дворецкий И.Х.* Латинско-русский словарь. – М.: Русский язык, 1976. – 1096 с.;
6. *Етимологічний словник української мови.* – Т. 4. – К.: Наукова думка, 2003. – 656 с.;
7. *Етимологічний словник української мови.* – Т. 5. – К.: Наукова думка, 2006. – 703 с.;
8. *Коваль А.П.* Спочатку було Слово. Крилаті вислови біблійного походження в українській мові. – К.: Либідь, 2001. – 311с.;
9. *Михельсон М.И.* Русская мысль и речь. Свое и чужое. Опыт русской фразеологии. Сборник образных слов и иносказаний. – М.: Русские словари, 1994. – Т. 2. – 936 с.;
10. *Николаева Е.* Значение метаоператоров устойчивых выражений для исторической фразеологии/паремииологии (на материале XVII-XVIII вв.) // *Slavia Orientalis – Rocznik LI.* – №. 2. – Kraków, 2003. – S.227-236.;
11. *Зимин В.И., Спирич А.С.* Пословицы и поговорки русского народа. Большой объяснительный словарь. – Ростов н/Д: Феникс, Москва: Цитадель-трейд, 2006. – 544 с.;
12. *Словарь русского языка XI-XVII вв.*: Вып. 20. – М.: Наука, 1995. – 288 с.;
13. *Словарь української мови.* Упорядкував з додатком власного матеріалу Борис Грінченко: У 4-х т. / НАН України. Ін-т української мови. – К.: Наук. думка, 1996. – Т. 3. – 516 с.;
14. *Фразеологічний словник української мови.* – Кн 2. – К.: Наукова думка, 1993. – 980 с.;
15. *Bittnerová D., Schindler F.* Česká přísloví. Soudobý stav konce 20. století. – Praha: Karolinum, 1997 – 315 s.;
16. *Čelakovský F.L.* Moudrostí národu slovanského ve příslovích. Připojena jest sbírka prstonárodních českých pořekadel. – Praha: Vyšehrad, 1949. – 922 s.;
17. *Čelakovský Fr. L.* Slovanská přísloví // *Časopis Českého museum.* – R. XI. – 1837. – S. 292-297.;
18. *Dobrovský J.* Spisy a projevy. Sv. XVII: Českých přísloví sbírka (K vydání připravil M.Heřman). – Praha: ČSAV, 1963. – 223 s.;
19. *Eisner P.* Chrám i tvrz. Kniha o češtině. – Praha: Lidové noviny, 1992. – 666 s.;
20. *Flajšhans V.* Česká přísloví. Sbírká přísloví, průpovědí a pořekadel lidu českého v Čechách, na Moravě a v Slezku. – Praha: F. Šimáček, 1911. – XXVI, 1482 s.;
21. *Holub J., Kopečný Fr.* Etymologický slovník jazyka českého. – Praha: Státní nakladatelství učebnic, 1952. – 575 s.;
22. *Holub J., Lyer S.* Stručný etymologický slovník jazyka českého se zvláštním zřetelem k slovům kulturním a cizím. – Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1968. – 527 s.;
23. *Jungmann J.* Slovník česko-německý. – W Praze :Pomocj Českého Museum, 1837. – Díl III. – 974 s.;
24. *Komenský J.A.* Moudrost starých Čechů, za zrcadlo vystavená potomkům/ Text k vydání připravil, předmlouvou, poznámkami a rejstříkem opatřil František Svejkský. – 4. vyd. – Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1954. – 204 s.;
25. *Kott František Št.* Česko-německý slovník zvláště grammaticko-fraseologický. – V Praze: František Šimáček, 1880. – Díl II. – 1269 s.;
26. *Machek V.* Etymologický slovník jazyka českého a slovenského. – Praha: Nakladatelství ČAV, 1957. – 627 s.;
27. *Rejzek J.* Český etymologický slovník. – Praha: Leda, 2001. – 752 s.;
28. *Slovník jazyka staroslověnského.* – Praha: Academia, 1966-1997. – D. I-IV.;
29. *Slovník spisovného jazyka českého /Zpracoval lexikografický kolektiv Ústavu pro jazyk český ČSAV pod vedením Boh. Havránka... et.al.* – D. II. – Praha: Academia, 1971. – 1191 s.;
30. *Štítý T.* Sborník Vyšehradský. – Praha: Academia, 1969. – 487 s.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ:

SZ	Starý zákon;
Ab	Abakuk;
DT	Deuteronomium;
Jb	Job;
Př.	Přísloví;
Žalm	Žalmy.

Дель Гаудіо С. (Неаполь, Італія)

«Славеноросский язык» – проблемы дефиниции

Мовна ситуація в українських землях (до поступового поширення російської мови, особливо з середини і до кінця XVIII ст., коли почала формуватися нова українська мова), характеризувалася співіснуванням двох основних літературних варіантів: старої української або простої мови і церковнослов'янської мови української редакції. Останню визначали різними термінами. Отже, мета статті полягає в спробі пояснити такий спірний термін, як «славеноросська мова», що є надзвичайно важливим для західних вчених, які прагнуть вивчати староукраїнську літературну мову.

Ключові слова: історія української та російської літературних мов, церковнослов'янська мова, варіанти староукраїнської літературної мови, слов'яно-руська мова.

Языковая ситуация на украинских землях (до постепенного распространения русского языка, особенно с середины и до конца XVIII ст., когда начал формироваться новый украинский язык), характеризовалась сосуществованием двух основных литературных вариантов: старого украинского или простого языка и украинской редакции старославянского языка. Последнюю определяли различными терминами. Таким образом, цель статьи состоит в попытке объяснить такой спорный термин, как «славеноросский язык», что представляется чрезвычайно важным для западных ученых, которые стремятся выучить староукраинский литературный язык.

Ключевые слова: история украинского и русского литературных языков, церковнославянский язык, варианты староукраинского литературного языка, славеноросский язык.

The Language situation of the Ukrainian Lands, before the gradual diffusion of Russian towards the mid of the 18th century, and the rise of the new Ukrainian literary language at the end of the same century (1798), was characterized by the coexistence of the two basic literary language varieties: the old Ukrainian literary language, also known in the Ukrainian tradition as “Stara Ukrajins’ka(ja) Mova” or “Prosta(ja) Mova”, and the Church Slavonic of Ukrainian redaction. The latter was designated by different terms. Ideally, this language was aimed at being “commonly” understood by the all east Slavs, hence its designation being “Slaveno-Roskij Jazyk”. In this paper we tried to tackle this controversial terminological issue, particularly misleading for the western European scholars.

Key words: History of Ukrainian and Russian languages; Church Slavonic; Stara Ukrajins’ka(ja) Literaturna Mova; Slavjanoruskij Jazyk.